

Володимир Бончковський – речник польсько-українського культурного зближення

У статті висвітлено роль видатного польського публіциста В. Бончковського в налагодженні польсько-українських відносин у міжвоєнному двадцятилітті. Наголошено на його ідеологічних поглядах, викладених на сторінках редактованих ним часописів.

Ключові слова: громадська думка, діалог культур, полеміка, обмін поглядів, порозуміння, публіцистика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ще донедавна Володимир Бончковський належав до забутих представників польської політичної думки першої половини ХХ ст., адже про цього визначного суспільно-культурного, громадсько-політичного діяча, публіциста, історика, літератора та українця написано небагато. Першими згадками про особу В. Бончковського після 1989-го були поміщені в 1997 р. у 1-му числі часопису «Євразія» три тексти польського публіциста, а також біографія, написана Я. Чіском, бібліографія часописів, які з'явилися після 1945 р. та коментар Єжи Гедройця. На жаль, жодних відомостей про нього ми не знайдемо ні в книжці «Хто ким був в ІІ Речі Посполитій» [1], ні в «Польському біографічному словнику» [2], лише гасло в «Енциклопедії українознавства» [3, с. 157].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ім'я Володимира Бончковського та характеристика його поглядів з'являється в дослідженнях, що стосуються національної політики ІІ Речі Посполитої [4] та історії прометеївського руху [5, с. 87–93]. Про його життєвий, науковий та видавничий шлях вже сьогодні можна дізнатись із публікацій Б. Осадчука, О. Гнатюк, О. Рубльова, В. Комара, М. Генник.

Мета статті – дослідити роль Володимира Бончковського у формуванні українсько-польських відносин у літературному та суспільно-публіцистичному аспектах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Володимир Бончковський належав до видатних польських публіцистів міжвоєнного періоду, котрі займалися східними проблемами Речі Посполитої. Починав як знавець польсько-українських стосунків і російської політики. Ще в студентські роки (студіював право, а також соціологію, англійську мову у Варшавському університеті) Володимир Бончковський належав до засновників академічного кола імені Петра Скарги. Під час навчання молодий публіцист отримав працю в Східному інституті у Варшаві, який створено 1925 р. Це був перший польський науково-дослідний заклад, який вивчав проблеми Східної Європи, Близького та Далекого Сходу. Використовуючи присутність студентів із різних навчальних закладів на лекціях у Східному інституті, Бончковський виступив з пропозицією заснувати Молодіжне сходознавче товариство (Orientalistyczne koło młodych). Згодом воно було створене як міжнародна організація, яка намагалася служити ідеологічному зближенню представників молодого покоління народів, поневолених Радянським Союзом.

Завдяки ініціативі Володимира Бончковського 1930 р. побачив світ кварталник «Wschód-Orient», на сторінках який висвітлював питання меншин, що мешкали в радянській Росії. Редактором першого числа «Wschód-Orientu» був Єжи Гедройць, а від другого до кінця існування часопису (1939 р.) В. Бончковський. З початку створення цього видання до появи «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» в журналі «Wschód-Orient» опубліковано 16 статей українських авторів: М. Ковалевського, І. Липовецького, Р. Смаль-Стоцького, Є. Маланюка та інших українських і польських авторів, що писали на тему польсько-українських стосунків.

Зацікавлення меншинами та східною проблематикою зумовило заснування Бончковським нового часопису «Biuletyn Polsko-Ukraiński», у якому вміщено статті, що пропагували політичні думки Ю. Пілсудського щодо українсько-польського поєднання з елементами федералізму.

Окрім роботи над часописом Володимир Бончковський був причетний до Прометеївського руху (1921) [6, с. 28–54], який проголошував ідею єдиного антимосковського визвольного фронту всіх уярмлених Москвою народів. Тоді в Галичині вже існував політичний напрям, який сповідував ідею інтегральної боротьби з Росією, спираючись на Захід і сусідні з Україною західні держави. Головним представником його був редактор львівського місячника «Вісник» Дмитро Донцов. Не було випадко-

вим, що «na emigracji orędownikami zbliżenia z Polską i rzeczowej debaty o stosunkach polsko-ukraińskich byli m. in. gen. Pawło Szandruk i Mykoła Liwuckij – wybitni ukraińscy działacze ruchu prometejskiego» [7, 223].

Заангажованість редактора «Biuletynu» у «східній» проблематиці, зокрема ідеї польсько-українського примирення, викликала роздратування з боку польських націоналістів. На закиди в українофільстві Володимир Бончковський відповідав: «Nie jesteśmy ukrainofilami. Nie podoba się nam bynajmniej obecny stan rzeczy w społeczeństwie ukraińskim, nie roztkliwiamy się nad obrazem stepu, futuru czy sadu wiśniowego (...) Stoimy na tem stanowisku nie dla tego, byśmy wpadając w jaskrawy utylitaryzm i w skrajny egoizm narodów-polski, nie wierzyli w możliwość istnienia (bardzo rzadką!) miłości bezinteresownej, w “dobro bez Boga”, w sprawiedliwość stratosferyczną. Rzeczy te, wbrew wszystkiemu, istnieją i istnieć będą...» [8, с. 84–85].

Далі публіцист ставить слушне питання і відразу ж дає відповідь:

«Kim wobec tego jesteśmy? Co nas z zagadnieniem ukraińskim wiąże i porozumiewanie się z Ukraińcami ułatwia lub wręcz umożliwia? Odpowiemy krótko i węzłowato – współczesność (...) Ta współczesność, której rysem najznamienniejszym jest doktrynerstwo praktyczne i zerwanie z doktrynerstwem abstrakcyjnym, dążenie do oparcia wszelkich porozumień się, zwłaszcza politycznych, na surowej bazie interesu rzeczywistego i egoizmu niezastoniętego listkiem figowym fałszu. Jedyne źródłem naszej aktywności na terenie zagadnień narodowościowych Rzplitej jest należycie, realnie pojęte Dobro i Honor Polski. I nic w zasadzie więcej» [8, с. 88].

Так, В. Бончковський не був українофілом [9], але він належав до малочисельного кола польських публіцистів та інтелектуалів, які дивилися на Україну як на країну з давньою християнською культурою і вважали українців, що проживали на території Польщі, за своїх природних союзників у протимосковському фронті: «I dlatego wołamy “Ukraina wolną być musi!”» [8, с. 89].

Його трибуною був «Biuletyn Polsko-Ukraiński». У спогадах про його створення головний редактор писав: «Kiedy zakładaliśmy pismo, żyło wielu ludzi uczestniczących w tym wydarzeniach, z pułkownikiem Walerym Sławkiem czy Leonem Wasilewskim na czele. Obaj byli bardzo oddani misji polsko-ukraińskiego pojednania a jednocześnie bardzo, bardzo skromni. Pamiętam, że Wasilewski do końca życia mieszkał w małym dwupokojowym mieszkanku, chodził skromnie ubrany, nie zabiegał o żadne przywileje. A był przecież pierwszym ministrem spraw zagranicznych odrodzonej Polski. Podobnie Walery Sławek. Trudno sobie wyobrazić bardziej oddanych Polsce ludzi. Obaj przyjęli z aprobatą pomysł wydawania „Biuletynu”» [10].

У часописі вміщено роботи польських українців, українофілів та українських авторів. Мовою видання була польська. Видавався тижневик під егідою Польсько-Українського товариства. Завдяки невтомній праці та незламній волі Володимира Бончковського вдалося подолати труднощі, розвіяти недовіру читачів до нового видання. Його турбувало не лише саме існування часопису, а й теоретичне осмислення місця і ролі «Biuletynu» в суспільстві, ефективність формування громадської думки. Редактор тижневика рішуче виступав проти шовінізму польських політиків, а також за свободу слова українського народу.

Безперечною заслугою «Biuletynu» було прагнення до просвіти, а не комерціалізації видання. Уже в перші роки він по-справжньому зацікавив та розширив коло своїх читачів. В. Бончковський усвідомлював, що має дати полякам розуміння реального становища українського народу, правових основ його існування, знання української історії та культури. Він уважав, що «Ukrainę ukraińską można budować tylko z Polską i to tem realniej i rzeczowiej, im Polska będzie bardziej zainteresowana „materjalnie” w zagadnieniu ukraińskim, im bardziej będzie “imperjalistyczna”, im bardziej będzie zwracała oczy ku swej heroicznej przeszłości jagiellońskiej» [8, с. 92].

Можна впевнено сказати, що завдяки невтомній праці головного редактора «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» та присутності польських і українських публіцистів у варшавському часописі полеміка, яка точилася на його сторінках, була автентичним діалогом двох народів, обміном поглядів, часом болісних для обох сторін, але надзвичайно важливих для справи порозуміння.

1995 р. В. Бончковський згадував із перспективи років про свою роботу в «Biuletynie Polsko-Ukraińskim»: «Najbardziej cieszyła mnie publicystyka na łamach „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego”. Pismo posiadało swoją misję i praca w tym zespole ludzi była przyjemnością. Wydawało się nam, że możemy kształtować, czy choćby wpływać na wzajemne stosunki. Dlatego to co tam pisałem jest dziś dla mnie ważne» [10].

«Buletyn Polsko-Ukraiński» – одна з унікальних сторінок польсько-української преси. Унікальна, передовсім, впливом на суспільну свідомість поляків і українців. «Biuletyn» підносив освітній і загально-культурний рівень обох народів, пропонуючи класику польської та української літератури.

Уже самим фактом свого існування часопис допоміг піднесенню української національної свідомості та популяризації української ідеї.

Значущість «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*» полягала також і в тому, що саме це видання започаткувало форму діалогу двох культур у ХХ столітті. Після припинення існування «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*» В. Бончковський наприкінці грудня 1938 р. засновує нове видання подібного типу – кварталник «*Problemy Europy Wschodniej*», на першій сторінці якого зазначає: «*Problem ukraiński będzie zajmował główne miejsce w tematyce pisma. Miesięcznik będzie reprezentował polityczno-ideowe założenia znane z „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego”, którego jest kontynuatorem*» [11]. На сторінках нового часопису В. Бончковський продовжував обговорювати українську тематику та охоплювати проблеми цілого регіону Східної Європи. Вийшло лише шість чисел цього видання, останнє – у червні 1939 р.

Після Другої світової війни естафету українсько-польського поєднання приймає паризька «*Культура*» Є. Гедройця.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наприкінці ХХ ст. Єжи Гедройць зазначив, що В. Бончковський був піонером польсько-української приязні й що без редагованого ним «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*» та вихованого ним кола осіб, які об'єдналися навколо цього часопису, реалізація теперішньої нормалізації польсько-українських стосунків була б набагато складнішою [12].

Видатний публіцист Володимир Бончковський, який прожив 94 роки і помер у Вашингтоні (США) 13 серпня 2000 р., міг би з гордістю ствердити, що його праця не була марною і що його ідея є майже зреалізованою.

Джерела та література

1. Kto kim był w Drugiej Rzeczypospolitej / red. nauk. J. Majchrowski. – Warszawa, 1994.
2. PSB. – Kraków, 1935.
3. В. Бончковський. Енциклопедія українознавства / за ред. В. Кубійовича. – Львів : [б. в.], 1993. – Т.1. – С. 157.
4. Chojnowski A. Konserpcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939. – Wrocław, 1979 ; Waldemar Paruch. Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939). – Lublin, 1997.
5. Kwiecień M. Przyczynek do dziejów ruchu prometejskiego w Polsce / M. Kwiecień, G. Mazur // *Zeszyty Historyczne*. – Paryż, 2001. – S. 87–93.
6. Bączkowski W. Prometeizm na tle epoki / W. Bączkowski // *Niepodległość*. – 1984. – Т. XVII. – S. 28–54.
7. Konrat M. Wybór pism Włodzimierza Bączkowskiego / M. Konrat // *Zeszyty historyczne*. – 2001. – S. 223.
8. Bączkowski W. U źródeł upadku i wielkości. Zagzdnienie Kresów Wschodnich na tle dziejów polsko-moskiewskich. Zarys podstaw rozwiązania problemu ukraińskiego / W. Bączkowski. – Warszawa, 1935.
9. Stoczewska B. Litwa, Białorus, Ukraina w myśli politycznej Leona Wasilewskiego / B. Stoczewska. – Kraków, 1998. – S. 323–330.
10. W. Bączkowski [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.omp.org.pl/index.php
11. *Problemy Europy Wschodniej*. – 1939. – Nr 1. – S. 1.
12. *Eurazja*. – 1997. – Nr 1. – S. 89.

Яручик Ольга. Владимир Бончковський – спікер польсько-українського культурного сближення. В статтю освещается роль выдающегося польского публициста В. Бончковского в налаживании польско-украинских отношений в межвоенном двадцатилетии. Отмечаются его идеологические взгляды, которые изложены на страницах редактируемых им журналов.

Ключевые слова: общественное мнение, диалог культур, полемика, обмен взглядов, понимание, публицистика.

Yaruchyk Olga. Volodymyr Bonchkovskiy is a Speaker of Polish-Ukrainian Cultural Approach. In the article the role of the prominent Polish publicist V. Bonchkovskiy in adjusting of the Polish-Ukrainian mutual relations in intermilitary period of twenty years is illuminated. It is marked his ideological looks that were reflected on the pages of the magazines edited by him.

Key words: public opinion, dialogue of cultures, polemic, exchange of looks, understanding, publicism.